

ALBERT GÁBOR

Írók szövetségben - irodalom a politika ölelő szorításában

Álmatlanságban szenvedő tévénézők, akiket nemcsak maga az irodalom, az írók, hanem az irodalmat magához ölelő politika is érdekel, különös színjátéknak lehetnek szinte résztvevői 2011. június–július folyamán az M1 éjjeli körüli vitaműsorát figyelve. A vitapartnerek ugyan nem szembesülnek, de aki veszi magának a fáradságot, egy idő után könnyen arra a következtetésre juthat, hogy nemcsak az igazság irizál, de maguk a tények is könnyen bukfcencet vetnek.

A hetvenes–nyolcvanas évek táján az Írószövetségben, különösen közgyűlésein, az ötvenhatos hagyomány folytatásaként a hivatalos beszámolók mellett egyre többször hangzottak el olyan spontán hozzászólások, amelyek nemcsak valódi sajtószabadságot, a hatalom, a minisztérium felügyeletétől mentes folyóiratokat követeltek, hanem az irodalom belügyein, az irodalompolitikai visszaéléseken túl olyan, az ország sorsát is érintő kérdéseket hoztak szóba, amelyekről az ellenfeleknek egy jól működő parlamentben kellett volna pengét váltani.

Az Írószövetség közgyűlésein minden szövetségi tag szót kaphatott, az előzetes cenzúra nem működött, s a sajtón keresztül – amennyiben nem zárták ki a sajtót, mert ez is előfordult –, esetleg a külföldi újságírók híradásaiból minden, ami ott elhangzott, a nyilvánosság tudomására juthatott, mint ahogy, ha másképp nem, hát a szamizdatok révén korlátozott nyilvánosságot is kapott. A közgyűlések jegyzőkönyvei – igaz, belső használatú kiadványokban – megjelentek, azokat a tagok hivatalból megkapták, de az Írószövetség hiteles története csak a résztvevők emlékezetében él, annak megírására avatott tollú ember még nem vállalkozott. A mögöttünk hagyott keserves negyven esztendő nemcsak a személyes bátorság, az elvhűség és a szolidaritás példatára, a történésznek a megalkuvás, a hatalomhoz való elvtelen dörgölődés sok-sok szájalmas, szégyenletes emberi gyöngeségeiről is be kell, vagy be kellene számolnia. Például arról, ahogy a hatalom képviselője, még az egyetemről ismert irodalomtörténész, Tóth Dezső miniszterhelyettesként milyen pökhendi durvasággal fenyegette meg egy alkalommal az Írószövetséget. Vagy amikor a jelenlegi Városházán – 1981-ben – titkos szavazással kiszorítottuk a választmányból Király Istvánt és társait, s ahogy az akkori legfőbb ügyintézőt, Pándi Pált körülkuncsorogták az ifjú pártsamesz

írok, sutyorogva hordták a híreket, szervezkedtek, és szerették volna elérni, hogy valamilyen indokkal a titkos választás eredményét nyilvánítsák érvénytelennek. A párt a besúgóhálózaton keresztül persze mindenről tudott, és ha nem is lehetett mindenkit elhallgattatni, azt viszont elérték, hogy az Írószövetség közgyűléseinek nyilvánosságát előbb korlátozták, majd teljesen megszüntették. Az írok mindent elmondhattak, még a Központi Bizottság vagy a Politikai Bizottság jelen lévő tagjának a szemébe is vághatták igazságaikat, de erről a sajtó – kivéve természetesen a felburjánzó szamizdatokat – semmit sem írhatott meg, mert abba az épületbe, ahol a közgyűlést tartottuk, egyetlen újságíró be nem tehetette a lábát. Az 1981. decemberi közgyűlést már ilyen körülmények közt tartottuk, pontosan azon a napon, amikor Lengyelországban bevezették a szükségállapotot.

Az Írószövetség vezetői is készültek az 1986-os sorsdöntő közgyűlésre. „Összejöttünk a Kárpátiában néhányan – emlékezik vissza az eseményekre Fekete Gyula alelnök –, és arról beszélgettünk, mit lehet csinálni. Én azt javasoltam, hogy öten-hatan szólaljunk fel, és ez elég lesz ahhoz, hogy a többség odafigyeljen, mert igazunk van, és ki tudjuk fejteni az igazunkat.”

Ezen a kárpátiai megbeszélésen határozták el, hogy a Tiszatáj körüli botrányok elleni, 114 író és művész által aláírt tiltakozást a közgyűlésen hozzák nyilvánosságra, már amekkora nyilvánosságot a közgyűlés jelent. A tiltakozást néhány nappal korábban postán elküldték a pártnak, s itt állapotok meg abban is, hogy a kemény hangú nyilatkozatot a lengyel ügyekkel foglalkozó Kiss Gy. Csaba olvassa fel. (Ami – ahogy tudjuk – meg is történt, s ettől eltekintve a közgyűlésen tudomásom szerint Kiss Gy. Csaba nem kért szót, viszont később ő tájékoztatta a lengyel közvéleményt a közgyűlésen történekről.)

Ezekről a szervezkedésekről, a monori találkozón történekről a párt természetesen tudott. Sőt arról is, hogy bizonyos kérdésekben a polgári oldal egy követ fúj a népiekkel. A Kádár utódának kiszemelt Berecz János így emlékezik: „Az engem személy szerint nagyon meglepett, hogy [a monori találkozón] az úgynevezett polgári íróársadalom, vagy az urbánus és a népies, együtt leült, és majdnem közös álláspontot alakított ki. Személy szerint is meglepett ez. Az volt a pártvezetésnek az elképzelése, főleg Kádár Jánosnak, hogy meg kell akadályozni, hogy ez a társaság az Írószövetséggel összefogva, az Írószövetséget ellenzéki politikai szervezetté tegye, mert ez mégiscsak írói szövetség, szakmai jellegű. Én akkor mondtam Kádár Jánosnak, hogy leülnék Csoórral, ha ő hajlandó, úgyhogy Csoóri Sándorral a közgyűlés előtt pár nappal beszélgettünk. Még arra is emlékszem, hogy a Béke Szálló egyik kávézójában. Azt kérdeztem tőle, hogy meg akarják-e őrizni az Írószövetséget. Mert vannak törekvések arra is, hogy többféle írószervezet legyen. Szétszabdalni stb., azzal nem értettem egyet, megmondom őszintén. Akkor azt tegyék lehetővé, hogy ne kelljen otthagynunk a közgyűlést, tehát legyen a hang elviselhető, olyan, hogy én is, vagy mi is, vitakozhassunk azzal a hanggal. Ezért lepett meg engem Albert Gábor felszólalása, mert az nem vágott abba a vonalba, és hát így kicsit felpaprikázott.”

Nekem fogalmam sem volt ezekről a tárgyalásokról, s így természetesen semmiféle megállapodásról, „vonalról” nem tudtam. A visszanyert szabadság felelős-

ségével, hátam mögött az *Emelt fővel* kimondott igazságainak védelmében készültem a Vigadóba 1986. november 29–30-ra összehívott kétnapos közgyűlésre, amelyet az előzőkhöz hasonlóan teljes hírzárlat kísért, a sajtó nem vehetett rajta részt, s mivel magas rangú politikai vezetőket is vártak, mindenki csak a meghívó felmutatásával léphetett be az épületbe. (Személyi motozásra akkor még nem került sor.)

Hónapokkal előbb elhatároztam, hogy történjék bármi, elmondom azt, ami régóta nyomja a szívemet. Erről senkinek sem szóltam, senki sem tudta, hogy fel akarok szólalni, és azt aztán végképpen nem, hogy miről fogok beszélni. Egyes, egyedül feleségem, Zsuzsanna olvasta azt a három-négy oldalas szöveget, amelyet jó néhányszor alaposan átírtam, minden szavát tízszer is meggondoltam.

A Vigadó nagytermében az elnöki pulpituson Hubay Miklós elnökön és Jovanovics Miklós titkáron kívül ott ültek az illusztris vendégek, akiknek nyilván az volt a feladatuk, hogy már jelenlétükkel megfélemlítsék a kiszolgáltattott írókat, s alkalomadtán letorkolják, ráncba szedjék a renitenskedőket. A pártot Pál Lénárd akadémikus, a PB tagja és Berecz János, a történettudományok kandidátusa, a PB póttagja képviselte. A másodhegedűs kormányt a számtalan posztot megjárt akkori kultuszminiszter, a tudása alapján jobb sorsra érdemes Köpeczi Béla képviselte, aki egyébként irodalomtörténeti munkássága jogán maga is tagja volt a szövetségnek.

Az események, úgy látszott, a megszokott protokoll szerint zajlanak. A hivatalos üdvözlések és Jovánovics titkári beszámolója után azonban, ahogy mindenki várta, s amitől a hivatalosak tartottak, más hangnemre váltott a közgyűlés. Csurka István számon kérően bejelentette, hogy „ég az ecsedi láp”. Megint terítékre került a Tiszatáj betiltásának ügye, Eörsi István a hallgatásra ítélt írókról beszélt, Mészöly Miklós a tőle megszokott diplomatikus eleganciával kérte a közgyűlést, hogy politika helyett beszéljünk irodalomról, a politika pedig vegye tudomásul az irodalom öntörvényű szuverenitását. Köpeczi válasza lélektelen, a könyökvédős párttisztviselő mindent elutasító vagy inkább mindent lesöprő és semmibe vevő fölényességével éreztette, hogy neki, nekik valójában semmi megtárgyalnivalójuk sincs. A hangnem fenyegető volt, és ez a magatartás erősen valószínűsítette azt a kósza mendemondát, hogy a pártküldöttek az Írószövetség működését felfüggesztő határozattal kibélelt zsebbel érkeztek, s ha az írók nem fékeznek magukat, kivágják az asztalra a végső adut.

Az ebédszünetben a vezérkar nem ereszkedett le a plebs közé. Visszavonult. Nekik külön szobában szolgálták fel az ebédet.

Jelentkezési lapomat, hogy szót kérek, már délben odatettem az elnökség asztalára. Múlt az idő, az elnök kártyázott a lapokkal, és mindig mást szólítottak. 1986. november 29. szombat volt, és délután, a lezárás előtti utolsó szünetben odamentem az akkor éppen elnöklő Bodnár Györgyhez, aki történetesen Cseres Tiborral beszélgetett, s kértem, ne tegye át hozzászólásomat a következő napra, mindenképpen ma, az első napon szeretnék szót kapni. Barátaim közül már többen hazamentek, a pártküldöttek megbékélve, hogy a megbeszélt vonaltól nagyjában és egészében senki sem tért el, unottan tologatták papírjaikat, mikor Bod-

nár György bejelentette, hogy az idő sürget, este hangverseny lesz a Vigadóban, a termet időben át kell adnunk. Az első napon már csak két hozzászóló kap lehetőséget, Albert Gábor és azt követően Kiss Gy. Csaba.

Felmentem az emelvényre. Szemben velem a késői órában megritkult szék-sorok, balra a hosszú asztal mellett az egész napos szózuhatagtól kábult pártemberek, Berecz János, Pál Lénárd és az akkor még ifjú Lendvai Ildikó. Fészkelődnek, és ásítva várják, hogy ez a kezében néhány lapot szorongató, már fiatalnak sem mondható, senkit és semmit sem képviselő, sosem hallott nevű író odalépjen a mikrofonhoz, és előadja sirámain.

A szívem a torkomban dobogott, s fojtott, csendes hangon így kezdtem:

Tisztelt Közgyűlés!

Szoros értelemben nem szövetségi ügy, amiről néhány szót szeretnék ejteni. De hát Magyarországon az irodalom sosem volt pusztán művészeti kérdés, s magam is úgy vagyok vele, hogy mindezt el kell valahol mondanom annak ellenére, hogy Bornemisza Péter szavait kölcsönvéve: „egyfelől félek, másfelől ég a szívem, és talán az oldalamon is kifakadna, ha a számat föl nem tátanám”.

Erre a felütésre mintha jobban odafigyeltek volna. Szívdobogásom alábbhagyott, akkor még a balomon mocorgó elnökséget is láttam, aztán ők is eltűntek, óriási csend vett körül, és számomra is idegen természetességgel hangzottak akartan nyugodt mondataim. Így folytattam:

Hadd kezdjem egy személyes emlékekkel.

Annak idején, mikor szociográfiámon dolgoztam, a két világháború közti magyar társadalom úgyszólván minden nyavalyájával szembe kellett nézmem. A retentő szegénységgel, a falvakat fojtogató nagybirtokrendszerrel, a megbonthatatlannak látszó feudális hierarchiával. S míg a jelent szembesítettem a régmúlttal, s Fülep Lajos, Németh László, Móricz Zsigmond, Illyés Gyula, Erdei Ferenc, Szabó Zoltán, tehát a kor szellemi és lelkiismereti elitjének írásait olvastam, kétségbeesett reménykedésük, pesszimista bizakodásuk szívszorító irigységgel töltött el.

A hitüket irigyeltem.

Mert láthattak bármi sötéten, lehetek bármilyen hisztérikusan pesszimisták és reménytelenek, azt azért tudták, hogy létezik megoldás, tudták, hogy a nagy játszmaiban, melynek tétje egy ország sorsa, az ütőkártyák az ő kezükben vannak: a parasztság minden baját megoldani látszó földreform lehetősége, a félféudális rendszert felváltó szocializmus édenkertjének látomása és az ezeket kísérő, tőlük elválaszthatatlan s nálunk még soha meg nem valósult demokrácia ígérete.

Mindezek megvalósítására 1944 után – igaz, vert helyzetben – lehetőség is nyílt. Földreform, szocializmus, demokrácia, az országgyűlési választásokon először többség, lelkes szavazó tömegek.

De mit mond az a másik, a bitelesebb, a tökéletesen titkos, mindenféle manipulációtól mentes és szavakban meg sem fogalmazható népszavazás, amit a statisztikákból lehet kiolvasni?

A harmincas években, mikor Illyésék megbúzták a vészbarangot, s hírt adtak a magyarság pusztulásáról, a természetes szaporodás országos átlaga tizennégy ezrelék volt, az Ormánságban viszont, a betegség egyik góciában, mindössze három ezrelék. S mi a helyzet most? Jelenleg az országos átlag az ormánságinak csupán egyharmada, egy ezrelék, s minden évben egy tizenhét-húszezer lakosú kisváros tűnik el Magyarország demográfiai térképéről. Évente ennyivel fogyunk, s az előrejelzések az ezredfordulóra még nagyobb mérvű fogyást jósolnak. Az öngyilkosságok magas száma, a nagyarányú alkoholizmus, az ijesztően magas mortalitás mellett a születések számának ez a katasztrofális csökkenése felér egy népszavazással, társadalmi méretű tiltakozással. Csak sajnós az egészséges dinamizmus hiányzik ezekből a szomorú számokból, a pozitív vagy negatív előjelű, teremtő vagy rontó indulat. Legfeljebb egyet nem értés fogalmazódik meg bennük, passzív belenyugvás a megváltozhatatlanba, önpusztító beletörődés.

Pedig az ütőkártyák az asztalra kerültek. A beteg – gyakran akarata ellenére, esetleg fizikai kényszer hatására – bevette a gyógyszert. És a helyzet súlyosabb, mint valaha.

Mert közben elsikkadt valami: a földreform ugyan végérvényesen megszüntette a nagybirtokrendszert, de az agrárszegénységet nem számolta fel, s ugyanakkor az ezt követő kulákpolitika – a Jucsek-rendszer demokratikus meghosszabbítása – a középparaszt még meglévő energiáit is végleg felőrölte; a szocializmus személyi kultuszba torkollt, koncepciós perekkel kompromittálta magát; a demokrácia pedig csak a politikai zsargonban létezett, de lényegében sem azok nem tudták, mi fán terem, akik unos-untalan erről szónokoltak, sem akik a bőrükön érezték hiányát.

A statisztikákban a biologikum szavazott, és ez adja tudtunkra – akár kedvünkre van, akár ellenünkre –, hogy a magyarság egészének nem tetszik, ami az ifjúsággal történik,

nem tetszik a jövedelemelosztás,

nem tetszik az elfogadott és társadalmilag érvényesülő értékrend,

nem tetszik, hogy március tizenötödikén Budapesten rendszeresen verik a diákokat,

nem tetszenek az egyetemi felvételik, iskolarendszerünk, a korrupciók, a korrumpálódott közélet, az elvtelen politika.

Nem tetszik az értelmiségi munka semmibevétele,

nem tetszik, hogy a munkásnak szégyellnie kell munkáját,

hogy egyáltalán a munka szegyen,

hogy a munka nélkül szerzett pénz kétszer olyan értékes, és munka nélkül tízszer annyit lehet keresni.

Nem tetszik a szocializmus bedó-rendszere, a GMK,

nem tetszik a Tiszatáj körüli herceburca, a Csurka-ügy,

nem tetszenek a szilenciumok,

nem tetszenek a majdnem titokban megtartott írószövetségi taggyűlések,

és még sok minden nem tetszik, s legtöbben bizonyára azt sem tudnák megmondani, hogy mi nem tetszik, de valamiért nem érzik jól magukat, nem látják

értelmét, hogy több gyereket hozzanak világra, végső soron semminek sem látják értelmét, mert céljaik csak néhány naposak, nemzeti önértetük megroppant, védekezésül kétségbeejtően realisták, és csak abban hisznek, amit meg lehet markolni.

Mindez nem új dolog – lehetne ellenvetni. Kölcsey már hasonlókát emlegetett, Teleki Lászlót a hazai sivárság kergette öngyilkosságba, Ady ezen háborgott, és ezen estek kétségbe a két háború közt a világosan látók.

Csakbogy közben elszalasztottuk a nagy lehetőséget, amikor át lehetett volna gyúrni ezt a nemzetet. Féltő és kemény szeretettel.

Helyette mi történt 1948 után?

Százszor becsapták, önértetében megalázták, múltjából kiforgatták, hamis bűntudattal bénították, a határainkon kívül rekedt rokonait megtagadtatták vele, halottaitól megfosztották – a második világháború emlékmű nélkül maradt hősi halottaira gondolok, és a hadifogságban elpusztult százezrekre –, és mikor tiltakozásul felemelte fejét, rátapostak. A lélek legjobb esetben féligazságokat kapott táplálékul, az igazság pedig – jól tudjuk – abszolútum. A féligazság – teljes hazugság.

A halottak persze egészen jól megvannak emlékmű nélkül, nem nekik van szükségük rá; a határainkon kívül élő magyarok sem pusztulnak bele, ha mi nem törődünk velük, vagy nem abba pusztulnak bele. De mi, az itthon élő magyarság igen! A mi önbecsülésünk, a mi önértetünk követeli, hogy törődjünk velük, akár még ellenükre is. Mert ha gyáván, bármilyen ésszerű okra, meggyőző féligazságra hivatkozva magukra hagyjuk őket, meglapulunk és hallgatunk, az itthon élő tízmilliónyi magyar erkölcsi léte, szellemi bigiédiája, etnikai fennmaradása kerül veszélybe – mint ahogy van már abba is került.

Hasonlóan veszélyes féligazság a válság emlegetése is. Gazdasági válságban élünk – mondják –, s ezért nem lehet semmi nagyobb vállalkozásba belekezdennünk. Bárcsak így volna! – mondom én –, mert sajnos, szellemi-erkölcsi válságban élünk, amiből sokkal nebezebb kilábalni, mert épp a cselekvőképességet bénítja, s az erkölcsi sebeket csak több nemzedék céltudatos, áldozatkész, megfeszített – gyakran reménytelennek látszó – nemzetnevelői, pedagógiai munkájával lehet gyógyítani.

Annyival is inkább, mert ez a válság sem új keletű. Ha más arccal és más fegyverekkel támadt is régebben, már száz éve ismerjük, s ez olyan hosszú idő, hogy akár hozzá is szokhattunk volna. Gazdasági vonatkozásban éppúgy, mint szellemiekben. S abhoz is, hogyan lehet átvészelni. Mert erre is van a magyar történelemben elég példa: a permanens és meg-megújuló válság mellett az ugyancsak ismétlődő parádés konszolidációkra. Ebben mindig óriások voltunk: az olyan konszolidációkban, amelyek nem oldanak meg semmit, de mindent letagadnak.

Ez a más és más színpalak között többször is megismétlődő történelmi önbecsapás nemcsak azért történhet meg velünk, mert a külső körülmények ránk kényszerítették. Ezeknek a csírája bennünk is megvolt és megvan. Ha kegyetlenül igazságos akarok lenni magunkkal szemben, azt kell mondanom, hogy ezt mi saját magunk provokáltuk ki. És amíg nem merünk szembenézni magunkkal, mindez újra meg is történhet velünk, és bizonyos vagyok benne, hogy akkor meg is fog történni.

*Itt tartunk, és nyakunkon a baj. Halogatásra nincs idő, külterjes megoldásra nincs mód. A szegénységet nem lehet államosításokkal megoldani, a lakáshiányt kitelepítéssel. A gyógykezelés csakis belterjes lehet: tárgyat tekintve éppúgy, mint erőforrásait. Nem gyógyszerezni kell a szervezetet, hanem ellenállóvá tenni, át-
hangolni, a benne szunnyadó erőket életre galvanizálni, a működő erőknek célt és irányt szabni. Ebhez azonban program kell.*

Céltalanság, program- és reménynélküliség: a válságban ez a legszégeyentelebb. Úgy élünk, mintha a kivárás, a kibőjtölés volna a legjobb stratégia. Mintha csak túlélni akarnánk a nem szeretem éveket, mintha mi is döntetlenre spekulálnánk, és azt hinnénk, az is valami, ha megússzuk a két félidőt gól nélkül. A ket-tős sípszóval azonban semminek sincs vége, az idő nem old meg semmit, és a kivárás még a túléléshez sem elegendő. Ez a stratégia egyértelműen csak vereséghez vezet.

*Helyzetünkben az erkölcsi vereség végzetes. Ha a sorssal nézünk farkasszemet, nincs helye a köntörfalazásnak. Tudomásul kell vennünk, hogy szomszédaink nem féltő szeretettel figyelik, mi történik velünk és nálunk. Egyes nebezen félreért-
hető megnyilvánulásaikból joggal következtethetjük, hogy nem a javunkat kívánják, hanem épp ellenkezőleg. És a számok, a statisztikai adatok mind az ő remé-
nyeiket látszanak igazolni.*

*Veszélyhelyzetben élünk, etnikai létünk forog kockán. Hosszú távú, megtartó programra van szükségünk, amely az energiákat összefogja, és egy cél irányába tereli. Hogy vannak ilyen energiák, nap mint nap látjuk, de azt is, hogy ezeket az állam képtelen megszervezni, társadalmi szintre emelni, sőt kapkodásával a kez-
deményezéseket is szétzilálja.*

*Beteg az ország, gyógyítani kell. A soha nem volt feladat soha nem volt eszkö-
zöket kíván. Az első és a legfontosabb, hogy higgyünk a gyógyulás lehetőségében. Önmagunkat kell átgyúrunk, ezt jelenti a belterjesség. Nem csalóka szavakkal, hazug illúziókkal, mert a hazugság öl. Az igazság viszont gyógyít.*

*A másik radikális gyógyszer, ahogy már mások is leírták, a meg nem becstele-
nített demokrácia. Erről is könnyebb beszélni, mint élni vele.*

*Újra fel kell építenünk ezt a szellemi országot, s ha ki akarunk lépni mostani konzolidált – sokszor már úgy látom – vidám baldoklásunkból, új értékrendet kell kialakítanunk, amelynek központi kategóriája nem lehet más, csak a szelle-
mi érték és a minőségi elv. Ennek a mozgalomnak válhatna egyik kovászává az Írószövetség is, s alapszabályában a célok közt szívesen olvasnám az új értékrend megeremtésének igényét.*

*Az ország lelkekben él. Az újjáépítést itt kell kezdeni, mindenekelőtt saját ma-
gunkban. S ahogy a belső etikai krízis katasztrofális külső struktúrákat, félelmes történelmi eseményeket szült, hiszem, hogy az őszinte, belső megújulás kiprovo-
kálja a maga egészséges szervezeti formáit. Mindenekelőtt az oktató-nevelő mun-
ka új szellemben működő minőségi műhelyeit.*

*A történelem szorítását mindannyian érezzük, a részletes program kidolgozá-
sa másokra tartozik. Azt viszont nem tehetjük meg, hogy lelkiismeretünket hamis tapintatból vagy félelemből elnémítsuk. Mint ahogy bajainkról és reményeinkről*

mások is beszéltek – hogy csak néhány nevet említsek a közelmúltból: Fekete Gyula, Csurka István, Varga Domokos, Csoóri Sándor vagy Mészöly Miklós, s annak idején, 1940-ben Móricz Zsigmond, mikor „megrettenve és belesápadva” látta, hogy „el vagyunk késve”. Akkor adta ki a Kelet Népében a jelszót:

Ne politizálj, hanem építkezz!

A helyzet azóta semmit sem javult. Megrettenve és belesápadva nézem a statisztikákból kirajzolódó országos pusztulás képét. Talán még nem késtünk el. Hinnünk kell benne.

Nyílt, egyenes beszédre van szükségünk. Demokráciára, nem vádiratokra; nem arra, hogy a bűnöket felelőlegessük, és mások nyakába varrjuk, hanem cselekvésre; arra, hogy amit az elmúlt évtizedek a lelkekben leromboltak, újjáépítsük.

Hagyd a bűnbakkeresést – építkezz!

Ennek szellemében dolgozzunk!

Zavart, templomi vagy inkább síri csend, majd óriási taps, csak az elnökség ült dermedten.

Ez volt első (politikai fogantatású) kalandom csúcspontja. Cseppnyi keserűséget csak akkor éreztem, mikor *Emelt fővel* című könyvem egyik hivatalos lektora – akiről azt gondoltam, a véleményezett könyvet el is olvasta –, miközben őszinte örömmel és boldog szeretettel ölelt át, meghatottan valami olyasfélét suttogott gratuláció közben, hogy „nem is gondoltam, hogy ilyen mértékig a szíveden viseled a magyarság sorsát”. Ez csak véletlen rezdülés volt, a sokszínű ráadás másnap következett.

Szegény elnökünk, a megrettent Hubay Miklós a következő nap azzal nyitott, hogy a „vendégektől” bocsánatot kért az előző napon történetekért. Berecz Jánosék ugyanis előre megszervezett támadást gyanítottak, titkos összeesküvést, és a „robbantás” szerintük azért volt az utolsó félórára időzítve, hogy ők azon nyomban ne válaszolhassanak. Csurkának adott válaszában Berecz János bejelentette, hogy az ecsedi láptüzet eloltották (ami természetesen nem volt igaz), Mészöly Miklóssal még lehet tárgyalni, mondta, de Albert Gábor ultimátumát, demagóg provokációját visszautasítja.

„Albert Gábor felszólalása engem azért háborított fel, hogy úgy mondjam – emlékezik Berecz János –, mert semmit sem ismert el 30 év eredményeiből, nem vette figyelembe azt a nemzetközi helyzetet, amiben voltunk. ... Másrészt azért neveztem demagógnak, mert lehet, hogy ő érezte, hogy a válság már olyan fokú, hogy robbanás előtti helyzet van. Ezt én csak 1988. november elsején mondtam ki a Központi Bizottság ülésén. Én csak akkor jutottam el odáig. És ezt nem tudtam elfogadni, és nem is akartam. Ha én ez ellen nem szólok, akkor tulajdonképpen azt mondják, hogy egy platformon vagyok vele. És nem voltam egy platformon, mert nagyon keményen támadta a pártot, amelynek én tagja és képviselője voltam.”

A politikai szélirányt szimatolóok közt természetesen akadtak olyanok, akik pontosan tudták, hogy mit várnak tőlük, és siettek nyilvánosan is visszautasítani azt a magatartást és azokat, akik például a határon túli magyarok ügyeibe „akár még ellenükre” is bele akarnak szólni, akik át akarják gyúrni a magyarságot. De

olyanok is voltak, akik mellém álltak. „Ha valaki demagógiának, rosszindulatnak, provokációnak tartja Albert Gábor felszólalását – emlékezett később Csoóri Sándor –, az nem tudja, milyen országban él. Aki nem érzi meg, hogy ezt kétségbeesésből mondta egy ember, segélykiáltásból mondta egy ember, az süket.... Ezért mondtam, mikor [Berecz János] megvádolta Albert Gábort, hogy te úgy viselkedsz, mint egy paraszt Révai. És én ezt mély meggyőződésből mondtam, éppen azért, mert megítélésem szerint egy igazi parasztfiú, egy igazi paraszt értelmiségi úgy nem viselkedhet, mint ahogyan ő viselkedett. Hát ez lett a szállóigéje akkor annak a napnak. Bizonyos értelemben az Albert Gábor-i gondolkozásmódhoz kapcsolódott, és az ellehetetlenítést folytatta, mert az után hogy megkapta ezt a jelzőt, Berecz már nem tudott olyan könnyen cselekedni.”

A szövetség működésének felfüggesztésével ugyan nem rukkolt elő a párt, de a Köpeczi–Berecz-féle fenyegetőzés így is megtette a hatását. A titkos választás eredményét ugyan nem tudta megfordítani, néhányan azonban tüstént bejelentették kilépésüket az Írószövetségből, és számuk decemberben – mikor nyilvánvalóvá vált, hogy a párt a szövetség jogait alaposan megnyirbálja, s megpróbál majd egy ellenszövetséget összeeszkábálni – huszonhatra növekedett.

A hírzárlat egyébként meglehetősen jól működött. Hónapokba tellett, míg a *Szabad Európa Rádió* nevenségeken badar első híradásai után meg tudta szerezni a hiteles szövegeket, s hozzászólásomat szokás szerint számtalanszor felolvasták. Itthon azonban az ott elhangzottak egy része, valamint a közgyűlés reális értékelése is csak két hónapos késéssel jelenhetett meg egy szamizdatban, a *Demokrata* stencillel sokszorosított oldalain (1987/1.).

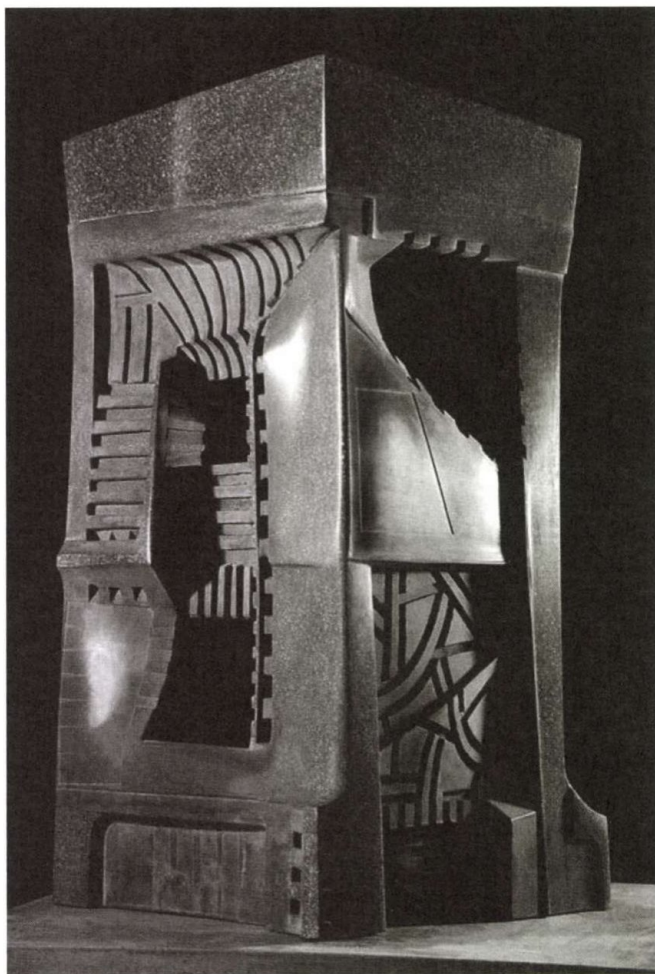
Az új választmány Cseres Tibort választotta meg elnöknek, s néhány nap múlva a szövetség pártszervezetét is összehívták, ahol parázs vita alakult ki, de a bolsevik módszereket erőltető konzervatív szárnyat Tőkei Ferencsel az élen leszavazták. Mindezt és a vita részleteit azért ismerem, mert Vargha Lajos Márton, akivel sem azelőtt, sem azóta semmilyen személyes kapcsolatban nem voltam, eljött hozzám, és az ott történekről lelkiismeretének engedve töviről hegyire beszámolt.

Az már csak az aláfestő zenéhez tartozik, hogy januárban a kiadó – hiába hoztam a korábban feltételként szabott garanciát az ÁKV-től bizonyos példányszám átvételére – hirtelenében lemondta *Emelt fővel* című, „szólásszabadságot hozó” könyvem második kiadását. Hogy az ugyancsak szerkesztés alatt álló másik kéziratomat annak elfogadása után indoklás nélkül visszakaptam. Ez a kiadó az éppen Amerikában vendégprofesszorkodó Ungvári Tamás villájában működött, kéziratomat pedig az Írószövetségből ugyancsak kilépő Hegyi Béla szerkesztette. Ő azonban csak ítélet-végrehajtó volt, s mikor az igazgatónőtől időpontot kértem, hogy megtudakoljam a váratlan fordulat okát, a titkárnővel kiüzent, hogy számomra sem most, sem máskor nincs ideje, egyáltalán nem kíván soha fogadni. Lassankint felsejlett bennem, hogy ezt hívják *szilenciumnak*.

Az *Emelt fővel* második kiadása csak huszonnégy év múlva, 2010-ben, a másik kézirat (amely akkor a *Besűgők és grállvagok* munkacímet viselte) két és fél év múlva, a Maecenas Kiadónál jelent meg *Zsákutcák hősei* címen.

Első politikai kalandom feloldó zárlatát, a kádenciát azok a telefonok jelentették, amelyekben többen is együttérzésükről, egyetértésükről biztosítottak, s kérték, jelezzem, ha megtorlásként bárhol is megjelenési nehézségeim támadnának. Többek közt Cseres Tibor, Nemes Nagy Ágnes és Timár György keresett meg ebben az ügyben. Sőt, a nem régen indult *Újhold-Évkönyv* szerkesztője, Lakatos István kéziratot kért tőlem, s egyik terjedelmes tanulmányomat közölte az 1986-os év második számában.

A szolidaritás megnyilvánulásai, a szoros és szűk baráti közösség együttérzése, a család segített átélni ezeket az éveket, és annak biztos tudata, hogy – ha én esetleg meg nem is érem – előbb vagy utóbb összeomlik ez a hazugságokra épülő, megdönthetetlennek látszó, agyaglábakon álló asszír–babiloni birodalom.

Shoah II., 2007